

РОЗДІЛ 1 СЛОВ'ЯНСЬКІ МОВИ

УДК 811.161.2'373.23

DOI <https://doi.org/10.32782/tps2663-4880/2019.11-2.1>

ФЕМІНАТИВИ В МОВІ АВТОХТОННОГО НАСЕЛЕННЯ ПІДКАРПАТСЬКОЇ РУСІ¹

FEMINATIVES IN THE LANGUAGE OF THE AUTOCHTHONOUS POPULATION OF SUBCARPATHIAN RUS

Мачек В.П.,

*orcid.org/0000-0001-9378-2037**докторант кафедри слов'янської філології**Університету імені Франтішека Палацького в Оломоуці*

У світлі вивчення сьогочасних динамічних процесів націоналізації української мови, осучаснення її норм у центрі уваги дослідників усе частіше опиняються питання міжмовних контактів та міжмовних впливів із посиленою увагою до періоду українізації (20–30-і роки ХХ ст.), який небезпідставно вважають українським Відродженням. Праці вчених звернені, зокрема, до проблем словотвору, словотвірних можливостей української мови у їх проєкції на сучасні тенденції у творенні неологічних назв осіб жіночої статі – неофемінативів. Оцінюючи місце таких назв у різних стилях мови, мовознавці, з одного боку, вважають їх реальним проявом мовної динаміки, явищем на загал позитивним, яке сприяє збагаченню лексики української мови й посиленню її національної самобутності, з іншого – фактом, що загострює розуміння нормативності й доцільності використання таких новотворів поза межами розмовного стилю. Сучасні дослідники вбачають у неофемінативах результат активізації процесів творення нової лексики, зумовлених сучасними тенденціями розвитку самого суспільства, пошуками національного «Я», снагою українців долучитися до європейської культури й позбутися залишків радянського минулого. У цьому контексті надзвичайно гостро постають проблеми дерусифікації різних сегментів номінативної системи української мови, повернення в активний обіг свого, питомого, відтак – залучення в мовний простір спадку західної української діаспори й до певної міри проігнорованих за радянських часів надбань західного варіанта української літературної мови. Новітня фемінізація жіночого лексику (творення парних іменників жіночого роду до чоловічих родо-особових найменувань) як суспільно чутливе явище безумовно належить до магістральних оновлювальних процесів в українській мові кінця ХХ – початку ХХІ ст. У статті зроблено спробу проаналізувати фемінативну систему мови автохтонного населення Підкарпатської Русі, закарпатських русинів, сучасних громадян України, що в 1918–1938 р.р. ХХ ст. перебували у складі Першої Чехословацької Республіки як автономне утворення зі своєю культурою та державною мовою. У дослідженні виявлено засоби мовної ідентифікації особи жіночої статі у мові закарпатських русинів; виокремлено семантичні групи, у яких фемінізація жіночого лексику виявляла себе найбільш активно; простежено активність фемінізувальних формантів у окремих семантичних групах жіночих назв; окреслено впливи словацької мови на фемінативну систему мови закарпатських русинів.

Ключові слова: Підкарпатська Русь, закарпатські русини, фемінізація, фемінатив, маскулінізм, фемінізувальний формант, міжмовні впливи.

In the light of studying current dynamic processes of the Ukrainian language nationalization and updating its norms, the issues of the interlingual contacts as well as the interlingual influences with the increasing attention to the period of Ukrainianization (20–30-ies of the XXth century), which are reasonably considered Ukrainian Renaissance, are becoming the focus of modern linguistic research.

The works of scientists are addressed, in particular, to the problems of word-formation, word-formative capabilities of the Ukrainian language in their projection on the current tendencies in the creation of female neologic names – neo-feminatives. Assessing the place of such names in different language styles, linguists, on the one hand, consider them a real manifestation of language dynamics, a phenomenon generally positive, which contributes to the enrichment of the Ukrainian lexicon and strengthen its national identity, on the other – a fact that sharpens the normativity understanding of the innovations use beyond the spoken style. Contemporary researchers see the neofeminatives as a result of intensifying the process of creating a new vocabulary, driven by modern trends in society itself, the search for a national "I", the Ukrainians strength to join the European culture and get rid of the Soviet past remnants. In this context, the problems of the Ukrainian language nominative system different segments de-Russification, the return to active circulation of their specific language, and thus the involvement of the Western Ukrainian diaspora in the linguistic space and, to a certain extent, the Western literary heritage of the Western version of the Ukrainian literary language, are extremely actual. The recent feminization of the feminine vocabulary (the creation of the double feminine nouns to masculine names) as a socially sensitive phenomenon certainly belongs to the mainstream renewal processes in the Ukrainian language of the late XX – early XXI centuries. The article attempts to analyze the feminine system of the language of the autochthonous population of Subcarpathian Rus, Transcarpathian Ruthenians, modern Ukrainian citizens, who in 1918–1938. XX century were part of the First Czechoslovak Republic as an autonomous

¹ Článek vznikl za finanční podpory grantu IGA_FF_2018_018 Text a intertextualita ve slovanských literaturách a kultuře II.)

entity with its culture and state language. The study determines the female gender linguistic identification means in the language of Transcarpathian Ruthenians; the semantic groups in which feminization of the feminine vocabulary was most active are distinguished; the activity of feminizing formants in separate semantic groups of feminine names is traced; the influence of the Slovak language on the feminine system of the Transcarpathian Ruthenians language is outlined.

Key words: Subcarpathian Rus, Transcarpathian Ruthenians, feminization, feminine, masculinism, feminizing formant, interlingual influences.

Постановка проблеми. Сьогодні в умовах розбудови незалежної української держави та її мови як об'єднувачого чинника нації надзвичайно актуальними постають питання, пов'язані із самобутністю та унікальністю української мови, її націоналізацією у сназі позбутися пережитків комуністичного режиму та впливу на неї сусідньої російської мови. З'являється чимало розвідок, у яких дослідники порушують питання нормативності сучасної української мови та потреби оновлення мовних норм відповідно до викликів сучасності. У цьому зв'язку в центрі уваги і традиційної, і відносно нової на українських теренах гендерної лінгвістики опиняється проблема становлення фемінативної системи української мови, зокрема й з погляду її можливих взаємодій із фемінативними системами інших слов'янських мов. У такому руслі бачиться надзвичайно перспективним дослідження й аналіз системи засобів мовної ідентифікації жінки у мові автохтонного населення Підкарпатської Русі, яке, перебуваючи з 1918 до 1938 року складі Чехословацької Республіки, з мовного погляду могло зазнати суттєвих впливів з боку фемінативної системи словацької мови.

Аналіз останніх досліджень. Демократизація суспільства та ідеї фемінізму у більшій чи меншій мірі вплинули на активізацію фемінізувальних процесів в усіх слов'янських мовах [1, с. 173]. В українській мові такі процеси опинилися серед магістральних напрямків оновлення сучасного українського лексикону. Бажання виявити «своє» й позбутись «чужого», накинутого українській мові в радянські часи, викликало до життя необхідність пошуку питомо українських тенденцій і засобів мовної ідентифікації жінки, а відтак – величезну кількість наукових розвідок, присвячених проблемам фемінізації та неофемінізації в українській мові [2; 3; 4], спрямованих на пошук витоків цього явища, вивчення його з ретроспективного погляду, зокрема й у взаємозв'язку з іншими слов'янськими мовами, з якими українська мова перебувала у тісному контакті.

Словацько-українські міжмовні впливи давно перебувають у центрі уваги дослідників. Зокрема, вони стали об'єктом вивчення у працях Ю. Ванько [5], Б. Галас [6], М. Онишкевич [7]. Засоби та способи мовної ідентифікації жінки у зстав-

ному аспекті на матеріалі української та словацької мов вивчено у працях Л. Буднікової [8], Я. Кредатусової [9], І. Шпітько [10]. Г. Вовченко зосередилася на системі фемінативів у гуцульських говірках Рахівського району Закарпатської області [11]. Проте дослідницька увага виявилася, так би мовити, односпрямованою, адже вона зосереджена головню на впливах української мови на словацьку, відтак питання можливих впливів словацької мови на фемінативну систему української мови західноукраїнського її варіанта залишається поза сферою зацікавлень дослідників. А. Архангельська, аналізуючи процеси сучасної української неофемінізації та її витоків, зокрема й з погляду іншомовних слов'янських впливів (польських, словацьких (resp. чеських)) на західноукраїнський варіант української мови, звертається до численних лексикографічних джерел доби українізації. У центрі її уваги перебуває зокрема й регулярність творення парних іменників жіночого роду (словотвірних фемінативів) від чоловічих родо-особових найменувань у мові закарпатських русинів. Дослідниця цілком справедливо зауважує, що словацько-українські мовні контакти, які «виявляють чітку прив'язку до історичного Закарпаття – ареалу особливої взаємодії української і словацької мов» мали б досліджуватись інтенсивніше і, безумовно, двонаправлено, з урахуванням можливих впливів словацької мови на українську мову автохтонного населення Підкарпатської Русі [1, с. 198].

Вивчення процесів фемінізації в українській мові виявляє проекції й на мову західної української діаспори, яка, на переконання прихильників «ожіночнення» сучасного українського лексикону, зберегла до сьогодні численні фемінізовані назви, не давши їм вигинути, і ці назви мають бути повернені в сучасний український жіночий лексикон. О. Тараненко зауважує різноманітність у структурі західноукраїнської діаспори, у якій, крім галичан і буковинців, свої «сегменти» мали, відповідно, закарпатці-русини, лемки і «східняки-наддніпрянці» [12, с. 64]. Різні її сегменти перебували у центрі більш чи менш пильної уваги від 90-х років ХХ століття до сьогодні (див. дет. [1, с. 197]), проте якщо мова жителів Галичини та Буковини та питання українсько-польських взаємовпливів неодноразово привертала увагу

дослідників [13], [14], [15], то мова автохтонного населення Закарпаття та питання впливів словацької мови на мову автохтонного населення Підкарпатської Русі практично залишилися без належної уваги.

Постановка завдання. Метою запропонованого дослідження є аналіз системи фемінативів у мові автохтонного населення Підкарпатської Русі, яке перебувало у 20–30-х роках ХХ ст. у складі Чехословацької Республіки. Мова закарпатських русинів цілком могла зазнати впливу словацької мови, у якій ступінь творення жіночих корелятивів до відповідних чоловічих назв є набагато вищим, ніж в українській мові. Матеріалом дослідження обрано «Словник русинсько-руський» у 2-х т. Близько 58000 слів, укладений і виданий І. Керчею у 2007 році [16; 17]. Для досягнення поставленої мети важливим бачиться вирішення таких завдань: виявити й систематизувати наявні у словнику мови закарпатських русинів назви осіб, визначити коефіцієнт активності творення жіночих особових назв від чоловічих; окреслити тематичні групи, в яких фемінізація виявляє себе найбільш активно; простежити активність і продуктивність фемінізувальних формантів у творенні жіночих особових назв та виявити можливі впливи словацької мови на систему засобів мовної ідентифікації жінки закарпатських русинів. Під фемінативами у цьому дослідженні розуміємо жіночі особові назви, утворені шляхом моцї від чоловічих за допомогою фемінізувальних формантів, та назви типу *feminina tantum* (жіночі особові назви, що не мають чоловічих відповідників із біофізіологічних і соціокультурних міркувань).

Виклад основного матеріалу. З огляду на новітні фемінізувальні процеси в сучасній українській мові та активізацію мовознавчих розвідок, присвячених проблемам впливу мовних систем Галичини та Буковини на мовну систему «Великої України», а також впливу мови західноукраїнської діаспори на оновлення норм сучасної української мови, питання дослідження мови автохтонного населення Підкарпатської Русі набуває особливої ваги. Підкарпатська Русь – офіційна назва центрально-східної частини Закарпаття, що, згідно з Тріанонським договором (1920 р.), стала автономною адміністративно-територіальною одиницею у складі Першої Чехословацької Республіки (ЧСР) як окремий округ. Територія Підкарпатської Русі охоплювала Хустський, Берегівський і Ужгородський округи. На початку жовтня 1938 унаслідок підписання відомої Мюнхенської угоди край набуває автономії під новою офіційною назвою Карпатська Україна.

У ХІХ і на початку ХХ ст., як відомо, вирізнялися східноукраїнський і західноукраїнський варіанти літературної мови. Вони розрізнялися на всіх структурних рівнях, хоча на окремих рівнях відмінності поставали більш чи менш суттєвими [18, с. 3]. Сьогодні у сназі відновити питомі норми української мови й позбутися норм, нав'язаних російською мовою за часів радянської влади, вчені все більше звертаються до західноукраїнського варіанта української мови. Мовні та культурні зв'язки між Підкарпатською Руссю і Галичиною були надзвичайно потужними, а мова закарпатських русинів з 1919-го по 1938 рік на загальнодержавному рівні використовувалась як мова шкільництва та як державна мова на території Підкарпатської Русі. У чехословацьких державних документах вона іменувалась *галицька малоруська мова*, у ширших колах її називали *галицьким варіантом літературної мови*, тож мова закарпатських русинів беззаперечно справила вплив на формування західноукраїнського варіанта української мови, у якому, як зазначають вчені, послідовність творення жіночих особових назв була вищою, ніж у східноукраїнському її варіанті, який зазнавав значного впливу норми російської мови [1, с. 198–199].

Словник І. Керчі обраний нами не випадково. Попри те, що видано його у 2007 році, укладений він на основі живої мови з використанням значної кількості джерел, виданих до 1945 року та русинських словників від року 1883, а отже, відображає її стан від початку до другої половини ХХ століття. Як зазначає сам автор І. Керча, завдяки значній консервативності носіїв мови та їх відданості своїй культурі, мова закарпатських русинів за цей час змінилась незначно й до сьогодні побутує на теренах Закарпатської області [16, с. 4]. Тож аналіз лексики автохтонного населення Підкарпатської Русі з погляду наявного у ньому репертуару мовних позначень жінки в нашому випадку може дати дуже важливі свідчення.

За даними «Словника русинсько-руського» І. Керчі виявлено, що жіночі корелятиви від чоловічих родо-особових найменувань у мові закарпатських русинів творяться у 41,8% випадків. У підрахунках ми не брали до уваги чоловічі особові назви, жіночі відповідники до яких не можуть бути утворені з огляду на біофізіологічні та соціальні характеристики (*гермафродит, жонолюб, донжуан, шугай, митрюк, нежонач*), що пов'язують їх виключно з особою чоловічої статі, терміни спорідненості та свояцтва (*сопрудник, стрый, свекор, сестринич, тютчаник*), зокрема й корелятивні пари гете-

ронімного типу (*отець – мати, муж – жона, зять – невістка, батечко – маточка* (хресний батько – хресна мати)).

Найчисельнішою, за нашими підрахунками, виявилась група фемінізованих назв осіб на позначення жінки **за професією та ремеслом** (232 одиниці): *пастырька* (пастушка), *короварька* (пастушка корів), *сырарька* (жінка, яка варить сир), *замітачка, сторожка, придверничка* (жінка – швейцар), *радіоспікерка* (жінка-диктор), *таксистка, докторка, журналістка, програмерка, спелеологічка, режисерка, адвокатка, поетка, космонавтка, вратничка* (сторож, вахтер, приватник), *шатнярька* (гардеробниця), *образарька* (продавчиня картин).

Друге за чисельністю місце посідає група жіночих найменувань **за характерною дією або виконуваною нею діяльністю** (200 одиниць): *зрителька, речниця, купачиця, розвалёвачка, охрнителька, преступниця, шпекулантка, файчарька* (жінка, що курить люльку), *гостителька, бригадниця* (сезонна працівниця, заробітчаниця).

На третьому місці – найменування жінки **за внутрішніми якостями та характерною поведінкою** (159 одиниць): *моралістка, песимістка, ябедниця, аферістка, авантюристка, смиренниця, чужоложниця, ротаня* (горлопанка), *лайдачка, глупаня, крадошка, добагачка* (капризуля), *дармотниця* (дармоїдка), *чудачка*.

Четверте місце займають **демографічні найменування** жінки² (146 одиниць): *Ірачанка, Іранка, Монголка, Москвинка, кацапка, Канадянка, європейка, Лемкыня, южанка, салащанка* (хуторянка), *доляничка, загорачка, Лучанка, Рацькыня* (заст. обл. сербка), *Хінянка*.

На п'ятому місці опинилася група жіночих найменувань **на позначення міжособистісних та професійних стосунків** (86 одиниць). До цієї групи ми віднесли загальні назви типу *приятелька, парошка* (напарниця), *союзничка, сопутниця, компанка, соперниця, цімборашка* (подруга), *номінанти*, що вказують на співучасть у чомусь з іншими особами: *попутниця, сусідка, совластничка, соредакторка, спувиграчка, спубьвателька, соквартелёшка, камаратка*, а також назви, які вказують на певний статус щодо інших осіб і можуть вживатись у сфері врегулювання відносин між людьми (зокрема й правових, хоча відповідної позначки про належність

значної частини таких назв жінки до юридичної сфери у словнику не знаходимо): *довжниця, поручителька, убвинителька, убжаловниця, хованка* (вихованка), *старателька* (опікунка), *дідичка* (наслідниця).

На шостому місці із сумірним результатом опинилися групи жіночих назв **зі сфери шкільництва та професійної підготовки** (48 одиниць): *школярка, шестикласниця, десятачка, абітурієнтка, практикантка, повторниця* (залишена на повторне навчання у тому ж класі), *семінарістка, дебютантка, зачаточниця, дилетантка, фахманка, конціпієнтка* (практикантка у адвоката) та з **релігійної сфери** (48 одиниць): *христіанка, баптистка, ка(ф)толичка, іновірничка, паломниця, причасниця, поганка, сектантка, папішка* (римо-католичка), *реформат(ош)ка, віроучителька, безвірниця, безбожниця, казателька* (проповідниця).

На сьомому місці – найменування жінки **у сфері спорту**: *ціклотурістка, метачка, (и) сплавачка, скалолізкыня, бігуня, фізкультурниця, шампіонка, шахістка, препинашка* (бар'еристка), *заводничка* (учасниця змагань), *рекордерка, красокорчолышка* (фігуристка).

Восьме місце належить фемінітивам **за зовнішнім виглядом** жінки (33 одиниці): *торомбаня* (товстогуба жінка), *хлопка* (груба, чоловікоподібна жінка), *окулярёшка, зубаня, череваня, брюнетка, красавиця, худорлячка, голошка* (гола жінка), *карлиця, горбошка, парадёшка, каправка* (бруднуля).

Дев'яте місце посідає група фемінітивів **за науковими інтересами** (32 одиниці): *етнологічка, лексикологічка, орієнталістка, природознавателька, уміствознателька* (мистецтвознавець), *есперантистка, хіноготічка* (китаїстка).

На десятому місці маємо дві групи фемінітивів (у кожній по 31-й одиниці). Це фемінітиви **за титулом та соціальним статусом жінки**: *княгиня, прыцька, грофка, королиця, цісарёва* (імператриця), *панувниця* (правителька), *немешка* (дворянка), *великашка* (дворянка благородної крові), *пудданка, жилярька* (батрачка), *челядинка, раба* та **андронімічні та патронімічні назви** на позначення дружини або дочки за титулом, посадою чи родом занять чоловіка (батька). Цікаво, що серед виявлених нами фемінізованих позначень жінки за родом заняття чи посадою чоловіка маємо лише андронімічні назви: *но(в)тарошова, учителёва, майорка, полковничка, рыхтарёва, чіжмарька* (дружина чоботаря), *попада, шефова*. Зауважимо, що жіночі назви цієї категорії досить часто засвід-

² До демографічних найменувань залучаємо назви жінки за місцем народження, місцем проживання, національною та територіальною ознакою. За західнослов'янською традицією, відображеною у правописі словацької мови, такі назви (за винятком назв за територією проживання (доляничка, загорачка), оцінних етнонімів типу кацапка) пишуться з великої літери.

чують розширення їх семантики: вони є позначеннями самої жінки за титулом, соціальним статусом, професією чи родом занять. У словникових гаслах ці значення часто подано суміщено: вони позначають і жінку за її власним статусом чи заняттям, і дружину за статусом чи заняттям чоловіка: *бирувка* (староста села; дружина старости), *полковничка* (дружина полковника, полковничка), *пастырька* (пастушка, дружина пастуха), *рыбарька* (дружина рибалки, торговка рибою).

Примітним є, що на позначення *ката* словник фіксує два чоловічі найменування: *кат* та *говгерь*, проте ні в першому, ні в другому випадку не засвідчує жіночого відповідника на позначення його дружини (хоча *кат* займав у суспільстві вагоме становище), натомість до номінанта *говгерь* знаходимо абсолютно неочікуваний відповідник *говгерька* на позначення самої жінки у функції *ката*, що в суспільстві було явищем не просто непоширеним, а навіть винятковим. Що ж до патронімічних найменувань жінки, то вони, за даними аналізованого словника, утворювались лише від чоловічих назв високих титулованих осіб: *принцезна*, *чісарювна* (королівна), *баронеса*, *графовна*, *кравлювна*, *попувна*.

На одинадцятому місці – жіночі особові назви **на позначення особи за станом здоров'я чи фізичними особливостями** (24): *мізерачка* (каліка), *діабетичка*, *лівачка*, *дебілка* (мед.), *імбецілка* (мед.), *місячниця* (лунатичка), *невротеничка*, *возичкарька*, *дрогістка*, *німаня*, *(в)ушливка* (яка має воші).

На дванадцятому місці – фемінативи **за ідеологічними переконаннями та суспільно-політичною діяльністю** (23 одиниці): *демократка*, *прогресістка*, *партизанка*, *пуристка*, *фашисткыня*, *дыверзантка*, *контрареволуцйонерка*.

На тринадцятому – група фемінативів на позначення осіб **за рівнем статку** (21 одиниця): *великостаткарька*, *землепанія*, *маителька*, *мастничка*, *владітелька*, *богатырька*, *бідачка*, *бездомниця*, *убожачка*, *худобнячка*.

Ще кілька менш чисельних груп творять мовні позначення жінки, пов'язані з **чаклунством, відьмарством та надприродними силами** (17 одиниць): *дяболиця*, *молфарька*, *чарівниця*, *опириця*, *босорканя*; **за участю у певній діяльності або організації** (17 одиниць): *участничка*, *партіашка*, *членка*, *клубашка*, *діпутантка*, *демонстранка*; фемінативи **зі сфери музики** (16 одиниць): *солістка*, *хористка*, *клавірістка*, *музикантка*, *гусяшка*, *пицалкошка*; фемінативи **за актуальним або частим місцем**

перебування (15 одиниць): *готська*, *домашка*, *иностранка*, *інтернатниця*, *житлярька*; **за суб'єктивним ставленням до іншої особи або з боку іншої особи** (14 одиниць): *любениця*, *милованка*, *(в)обраниця*, *фаворитка*, *миленка*, *небога* (бідолага). Ще меншу групу представляють назви на позначення жінки **за віком** (10 одиниць): *юначка*, *верстниця*, *сморкошка*, *стариگانя*, *сеніорка*; загальні назви **на позначення прихильного чи неприхильного ставлення** (9 одиниць): *цінителька*, *почитателька*, *сімпатизантка*, *інтересантка*, *неприхилниця*; жіночі назви **за політичною діяльністю** (7 одиниць): *депутатка*, *премерка*, *сенаторка*, *посланкыня*.

Менше 10 одиниць об'єднують групи фемінативів назв на позначення жінки **за військовими званнями**: *офіцерка*, *достойничка* (жінка-офіцер), *годношка* (жінка-офіцер), **за пристрастями та вподобаннями**: *вегетаріанка*, *цукрошка*, *смакунка*, *локалпатріотка*, *родолюбка*, *мотористка* (автолюбителька). У словнику знаходимо також деякі поодинокі назви осіб, як, наприклад, на позначення небіжчиці: *покійниця*, *небіжчиця*, *прощениця*, а також фемінативи *сиротка* (за наявності назви спільного роду *сирота* словник фіксує і корелятивну пару *сиротюк* – *сиротка*), *єдиначка* (єдина дитина в сім'ї; не одружена жінка, єдиначка), *самотниця* (не одружена одинока жінка).

Навіть не вдаючись до детального аналізу походження фемінативів, використаних як приклади у цій статті (це стане наступним етапом нашого дослідження), можемо небезпідставно твердити: для людини, яка володіє словацькою мовою, її вплив на лексикон закарпатських русинів є очевидним: *шатнярька* (слов. *šatniarka*), *образарька* (слов. *obrázkárka*), *достойничка* (слов. *dôstojníčka*), *файчарька* (слов. *fajčiarka*), *камаратка* (слов. *kamarátka*), *миленка* (слов. *milenska*), *посланкыня* (слов. *poslankyňa*), *гусяшка* (слов. *husliarka* (скрипалька)), *дідичка* (слов. *dedička*) та ін. Більше того, до деяких чоловічих назв, до яких словник І. Керчі фіксує жіночі кореляти в мові закарпатських русинів, навіть у словацькій мові, попри високий ступінь активності творення у ній парних фемінативів, жіночих відповідників у словниках не знаходимо: *фешак* – *фешачка* (слов. *fešák* – Ø), *мізерак* – *мізерачка* (слов. *mizerák* – Ø).

Спробуємо простежити систему словотворчих формантів, які активно використовувалися для творення назв на позначення осіб жіночої статі, та визначити міру їх продуктивності у творенні русинських фемінативів. Для аналізу оберемо дві

виявлені нами найчисельніші групи агентивних жіночих назв: *фемінативи на позначення жінки за професією та ремеслом та жіночі особові назви за характерною дією або діяльністю* (загалом 432 одиниці). У творенні агентивних жіночих корелятивів до чоловічих назв осіб у цих двох групах найбільш продуктивним виявився формант **-ка** (287 одиниць). Він сполучується з твірними основами чоловічого роду на **-арь (-ярь)**: *порфинарь – порфинарька, шпилькарь – шпилькарька, штукарь – штукарька, малярь – малярка, – ач (-яч)*: *уднимач – уднимачка, (в)удумовач – (в)удумовачка, сідлач – сідлачка, пораяч – пораячка; -тель*: *єднатель – єднателька, образователь – образователька, переробитель – переробителька; -та*: *концепіста – концепістка, статіста – статистка, таксіста – таксістка; – ор*: *редактор – редакторка, доктор – докторка; -ер*: *фінансер – фінансерка, фрізер – фразерка, режисер – режисерка; -аш*: *порташ – порташка, бовташ – бовташка, ворташ – ворташка*. Цей формант поєднується і з іншими основами, головню іншомовного походження: *агроном – агрономка, адвокат – адвоката, кертис – кертиска, суплент – суплентка, пілот – пілотка* тощо.

Як бачимо, у мові закарпатських русинів, як і в інших слов'янських мовах [10, с. 384], фемінативи здебільшого утворюються за допомогою фемінізувального форманта **-ка**. Як його різновид виступають суфікси **-ичка** (32 одиниці) (приєднується до твірних основ чоловічих номінантів з суфіксом **-ик**): *забавник – забавничка, платник – платничка, роботник – роботничка, керамик – керамичка, музейник – музейничка; -ічка* (22 одиниці) (поєднується з чоловічими назвами іншомовного походження на **-лог**): *астролог – астрологічка, психолог – психологічка, технолог – технологічка; – ачка (-ячка)* (6 одиниць): *назирач – назирачка, вояк – воячка, співак – співачка, швець – шивачка, катуна – катуначка* (солдатка); **-янка**: *бігльак – бігльанка*.

Продуктивним виявився також суфікс **-иця** (59 одиниць). Цей суфікс додається до твірних основ чоловічих відповідників з суфіксом **-ик**: *помочник – помочниця, (и)сперечник – (и)сперечниця, ударник – ударниця, зашитник – зашитниця, мученик – мучениця*.

Малопродуктивним в аналізованих семантичних групах виявився формант **-ыня**: *їздець – їздкыня, умілець – умілкыня, балгазда – балгаздыня* і лише окремі слова утворені за допомогою формантів **уня**: *клопотун – клопотуня, співун – співуня; -аля*: *давач – давала*.

Тож у мові закарпатських русинів, за даними словника І. Керчі, фемінативи агентивного типу здебільшого утворюються за допомогою формантів **-ка, -иця**, рідше **-ыня**, в поодиноких випадках – за допомогою інших фемінізувальних формантів. Уважний погляд на можливі впливи словацької мови показує: мотивувальне лексичне наповнення словотвірних моделей *чоловіча особова назва + фемінізувальний формант – жіноча особова назва* вочевидь перегукуються зі словацьким: пор. слов. *prekladatel' – prekladatel'ka, filológ – filologička, vojak – vojačka* тощо.

Висновок. У системі фемінізованих назв особи жіночої статі мови закарпатських русинів жінка представлена у більш чи менш чисельних семантичних групах назв як у сферах суспільного, громадського життя, так і її власних характеристик, уподобань, міжособистісних стосунків тощо. Проте найбільш активно ословленою жінка постає з «активно-діяльнісного» погляду: найчисленнішими, за даними словника І. Керчі, виявилися семантичні групи назв жінки за професією та ремеслом і характерною дією та виконуваною діяльністю. У цих двох групах фемінативів агентивного типу найбільш активними виявилися форманти **-ка, -иця**, рідше **-ыня**, в поодиноких випадках – **-уня, -аля**.

Досліджений матеріал дає підстави стверджувати, що впливи словацької мови на мову автохтонного населення Підкарпатської Русі є цілком очевидним явищем як на лексичному, так і на словотвірному рівні. Крім того, у системі словотвірних фемінативів мови закарпатських русинів чітко проступають і словацькі словотвірні моделі, і словацькі фемінізувальні форманти. Перспективу дослідження вбачаємо у подальшому виявленні асиметрій у творенні особових назв у напрямку *чоловіча особова назва – жіноча особова назва*, в окресленні репертуару словотвірних формантів у інших семантичних групах фемінативів, в опрацюванні генетичної характеристики твірних основ з погляду її системного зіставлення зі словацькою мовою. Ще один аспект вивчення фемінативної системи мови закарпатських русинів – аналіз їх вживання у мові українськомовної преси періоду Підкарпатської Русі. Комплексне опрацювання усіх названих поглядів на проблему дасть змогу простежити вплив словацької мови на систему засобів мовної ідентифікації жінки у мові закарпатських русинів, з одного боку, та вплив фемінінного лексикону закарпатських русинів на формування західноукраїнського варіанта української літературної мови, з іншого.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Архангельська А.М. Неофемінізація новітньої доби як чинник розбудови української мови: у пошуках втраченого? *XX – XXI століття: жанрово-стильові й лінгвістичні метафорфози в українській мові та літературі* : монографія / гол. ред. А. Архангельська. Оломоуць : Університет ім. Ф. Палацького в Оломоуці, 2016. С. 171–204.
2. Архангельська А.М. Неофемінативи в новітній українській мові: лексикографічний і транслятологічний аспект. *Актуальні питання сучасної філології : Мовознавчі студії* / 36. наук праць Рівнен. держ. гуманіт. ун-ту. Рівне, 2013. Вип. 21(3). С. 59–64.
3. Kredatusova J. Ukrajinska neologia a obnovovacie procesy v ukrajinskej lexike. Prešov : FFPU, 2014. 253 s.
4. Нелюба А.М. Інноваційні зрушення в українському жіночому словотворі. *Лінгвістика* : збірник наукових праць. Луганськ, 2011. Вип. 23. С. 137–146.
5. Ванько Ю. Словацька мова у контакті з іншими мовами. *Проблеми слов'янознавства*. 2012. Вип. 61. С. 217–224.
6. Галас Б.К. Українська лексика, позначена західнослов'янським впливом, у записах Я. Головацького. *Studia Slavistica*. 2014. № 15. С. 6–14.
7. Онишкевич М.Й. Словацько-українські мовні зв'язки. *Питання слов'янознавства* : Матеріали першої та другої славістичних конференцій. Львів, 1962. С. 97–109.
8. Буднікова Л.Т. Назви осіб жіночої статі в у словацькій та українській мовах. *Studia Slavistica*. Ужгород, 2007. Вип. 7. С. 36–50.
9. Kredátusová J. Nové ženské pomenovania v ukrajínštině a slovenčtině. *Kredatusova J. Ukrajinska neologia a obnovovacie procesy v ukrajinskej lexike*. Prešov : FFPU, 2014. С. 144–151.
10. Шпілько І.М. Фемінативи з формантом –ка в українській і словацькій мовах. *Вісник Дніпропетровського університету*. Серія «Мовознавство». 2010. Вип. 16. № 11. С. 383–387.
11. Вовченко Г. Особливості словотворення фемінітивів та родові кореляції особових назв у гуцульських говірках Рахівського району Закарпатської області. *Сучасні проблеми мовознавства та літературознавства*. 2008. Вип. 12. С. 98–100.
12. Тараненко О.О. Мова української західної діаспори і сучасна мовна ситуація в Україні. *Мовознавство*. 2013. № 2-3. С. 63–99.
13. Ткач Л.О. Українська літературна мова на Буковині в кінці XIX – на початку XX ст. : матеріали до словника / Чернівецький держ. ун-т ім. Юрія Федьковича. Чернівці : Рута, 2000. 408 с.
14. Ткач Л.О. Вплив польської мови на українську літературну мову Буковини кінця XIX – початку XX ст. (зовнішні чинники). *Мовознавство*. 2000. № 6. С. 22–29.
15. Тараненко О.О. Загальнокультурні впливи Галичини в сьогоднішньому мовному житті України. *Мовознавство*. 2015. № 2. С. 44–54.
16. Керча І. Словник русинсько-руський: в 2 т. Ужгород : ПоліПрінт, 2007. Т. 1. 608 с.
17. Керча І. Словник русинсько-руський: в 2 т. Ужгород : ПоліПрінт, 2007. Т. 2. 608 с.
18. Матвіяс І. Взаємодія східноукраїнського та західноукраїнського варіантів літературної мови в усталенні норм у галузі синтаксису. *Мовознавство*. 2013. № 1. С. 3–8.